

LITTERATUR

STRÖMNINGAR I DEN RELIGIÖSA LITTERATUREN 1936—1937

Den som söker överblicka, vad den gångna boksäsongen skänkt oss av svenska original eller märkligare översättningar med religiöst innehåll, torde snart finna, att det i mycket påfallande omfattning är kyrkan eller de religiösa samfundet och rörelserna, som behandlas eller själva utsända sina paroller. Man tycks inte längre skriva böcker för religiösa individualister — naturligtvis därför att sådana bli allt sällsyntare. Även vissa ämnesgrupper, som för några år sedan hade högkonjunktur, såsom studier i själslivet eller kristendomens förhållande till livstro, psykoanalys eller kulturliv, träda numera i skuggan. Det kollektiva draget i tiden har helt naturligt satt spår också i de religiösa böckerna.

Men vid sidan härav kan det konstateras, att man i den aktuella litteraturen i anmärkningsvärd grad predikar reformer och förnyelse. I synnerhet gäller kanske detta de författare, som skriva direkt om den svenska folkkyrkan, men även oxfordalstren gå ju i denna riktning. Vid den överblick av viktigare religiös litteratur från hösten 1936 och våren 1937, som här skall företagas, komma vi därför att mönstra de olika fraktionerna och grupperna i ljuset av några representativa arbeten från dem själva och ge därvid framför allt akt på det nya som bjudes och kräves.

Som utgångspunkt för detta syfte lämpar sig utmärkt ett litet häfte av *Axel Melin*: *Vägar till kyrklig förnyelse*. Det ingår i en ny beaktansvärd serie »Skrifter i teologiska och kyrkliga ämnen», som till ett pris av mellan 60 öre och 1 kr. utges av Gleerups förlag. Melin söker karakterisera och värdesätta fem olika »vägar», som han med en aning pressade och icke alltid fullt genomskinliga namn kallar »Det rörliga Ordets väg» (frivilliga församlingsarbetet och ungdomkyrkligheten), »Det renodlade Ordets väg» (gammalkyrkligheten), »Det substantierade Ordets väg» (högkyrkligheten), »Det beskurna Ordets väg» (reformförbundet) och »Det personifierade Ordets väg» (oxfordrörelsen). Det är uppenbart, att förf. för sin del vill gå den förstnämnda vägen. Gent emot den gammalkyrkliga invändningen, att kyrkans frivilliga arbete är av ondo och att ingen värre prästtyp kan tänkas än den, som härjar omkring på allsköns sammankomster utan att få tid till bön och meditation, hävdar Melin, att denna typ är sällsynt i verkligheten och att kyrkan aldrig får försumma sin uppsökande plikt. Något lösligt infogar förf. här sin redan mycket omdebatterade önskan, att gudstjänster icke — till förfång för kyrkibesöken — må utsändas i radio under högmässotid, och övergår sedan

till en analys av högkyrkligheten, reformförbunds rörelsen och grupp-rörelsen, där de två förstnämnda bli mest kritiskt bedömda.

Låt oss nu se efter vad de olika aktuella rörelserna själva givit för bidrag till årets bokflod.

Ett av de tyngst vägande arbetena är utan tvivel teckningen av *ungkyrklighetens* historia, sådan vi fått den i *Olle Nystedts* Från studentkorståget till Sigtunastiftelsen — en både reklamässigt och sakligt ganska dålig titel, som lägger den missuppfattningen nära, att Sigtunastiftelsen skulle vara rörelsens mål och huvudresultat. Att så icke är fallet framgår emellertid av de sista tio sidorna i den egentliga framställningen, där förf. på ett klart, konkret och allsidigt sätt besvarar frågan: »Vad har det egentligen blivit av den unglyrkliga rörelsen?» Dessa sidor borde läsas av var och en som vill kritisera eller bagatellisera denna rörelse, som mer än de flesta andra sprungit direkt ur lutherdomens och den svenska folkkyrkans hjärtetankar.

Bokens innehåll är övervägande krönikeartat. Efter en teckning av bakgrunden i kyrka och teologi leder oss förf. fram genom det första korståget 1909 och dess omfattande förberedelser, grundandet av Kyrkliga frivilligkåren och tidskriften »Vår Lösen», arbetet bland olika folkklasser och yrkesgrupper, pansarbåtsinsamlingen, grundläggningen av Sigtunastiftelsen. Boken är i första hand en materialsamling. Huvudvikten ligger på de dokument av mer eller mindre personlig art som förf. publicerar, och de ställa utom allt tvivel, att unglyrkligheten verkligen var en religiös och kyrklig väckelse, icke bara en kyrkopolitisk aktion, som man än i dag får höra. Mera tveksam blir man, om inte rörelsen har vissa brister i fråga om det sociala intresset. Det är i varje fall synnerligen intressant att läsa om mot-sättningarna mellan Eklund och Billing å ena sidan och Söderblom och Lutteman å den andra. Om ledaren, Manfred Björkquist, så småningom dragits alltmer över på de senares sociala linje, synas många av männen i ledet däremot i förkunnelse och praktik ha gått den andra vägen.

Nystedt berättar kunnigt och medryckande, och boken har förblivande värde för kunskapen om detta avsnitt av svensk kyrkohistoria. Den saknar väl icke formella och reella brister. En svaghet av det förra slaget är frånvaron av närmare källhänvisningar för det omfattande primärmaterialet. Egendomligt är vidare att år 1936 publicera en 1929 hållen minnesteckning över bortgångna kamrater utan att föra den vidare, då dock många av rörelsens förgrundsgestalter avlidit under mellantiden. Ett bättre hänsynstagande till den sparsamma litteraturen om unglyrkligheten, ev. en förteckning över denna, skulle inte heller skadat i ett standardverk av denna typ. Förefintligheten av ett personregister skall däremot tacksamt erkännas.

I fråga om innehållet måste man ju minnas, att det är svårt för en medkämpe att skriva objektivt om sin egen falang. I huvudsak torde Nystedt ha lyckats. Av den diskussion, som boken redan väckt, synes

dock framgå, att han bedömt läget vid ungkyrklighetens framträdande för mörkt och förenklat motsättningen mellan de frikyrkliga och de ungkyrkliga i Uppsala 1911 och i samband därmed yttrat sig onödigt hårt om de förra. Icke minst framgår detta vid en jämförelse med den förnämliga festskrift, *Tänkt och timat*, som den frikyrkliga studentföreningen utgivit till sitt 25-årsjubileum i år. Här tecknar prof. G. Westin det religiösa och kyrkliga läget vid seklets början och fil. lic. Manne Eriksson skriver opartiskt och fint föreningens historia.

Ett nyttigt komplement till Nystedts framställning på dessa och andra punkter utgör *Hilding Pleijels* skrift *Ungkyrkörelsen i Sverige* i Gleerups serie. Värdefullt är här jämförelsen med den gamla engelska oxfordrörelsen, påvisandet av det svensk-lutherska draget i rörelsen och ställningstagandet till en del av litteraturen i ämnet. På annat sätt kompletteras Nystedts bok av den minnesskrift *Kring korset och kyrkan*, som Kyrkliga frivilligkåren i Lund utgivit till sitt 25-årsjubileum. Pastor Ernst Frostin tecknar den senare historien, fyndigt erinrande om att Lunds Frivilligkår liksom den gamla oxfordrörelsen har sin Newman — prof. Ernst Newman, som nu i 8 år, även efter förflyttningen till Åbo, varit dess ledare. Denne har ock givit ett par bidrag till minnesskriften, som i sin helhet är en nyttig påminnelse om att ungkyrkliga tankar och arbetsformer sedan länge äro spridda också bland lundensiska studenter och präster.

Utom från frikyrkligt håll har den starkaste kritiken mot ungkyrkligheten städse kommit från *gammalkyrkligheten*, den svårbestämbara storhet, ofta med schartauanskt inslag, som Melin kallade »Det renodlade Ordets väg». En god framställning av denna kyrkosyn ha vi i *Walfrid Hedins* broschyr *Svensk kristendom*. Denna karakteriseras av förf. såsom evangelisk-luthersk samvetskristendom med kallelsetrohet och högtidlighet som särmärken. Därom är ej mycket att säga. Men man får vidare veta, att denna kristendom egentligen endast trivs i hem, skola och kyrka, och utifrån denna premiss fördömes sedan allt frivilligt kyrkligt arbete, såsom ungdomsverksamhet, socialt arbete, ja t. o. m. söndagsskola; Luthers ord, att »kyrkan är modern som föder och fostrar sina barn», får hos Hedin det sällsamma tillägget: »och håller sig hemma». Betecknande för denna typ av präster, som med osvikligt nit sköta sin förkunelse, konfirmandundervisning och övriga obligatoriska åligganden men icke på minsta sätt söka nå dem som icke självmant uppsöka dem eller deras kyrka, är också följande yttrande: »Ordet skall vara i rörelse men icke när som helst och hur som helst blott för att nå.»

Till denna typ torde man på visst sätt också ha att räkna en kyrklig polemiker av delvis annat snitt, *John Nilsson*, som nyligen utgivit en essaysamling *Kris och kristendom*. Huvudtesen är här som hos Hedin, att en kyrklig förnyelse betyder en återgång till »fädernas arv», till den kärnsunda svenska kristendomstypen, helst av 1600-talsmodell. Väl har Nilsson en helt annan inställning än Hedin till

många sidor av nyare kyrklig verksamhet, men redan på andra textsidan möta speglosor om konferenserna, dit »världsliga och andliga ledare resa, så fort flygmaskinerna och kurirtågen kunna bära dem». Överhuvud älskar förf. att svartmåla vår tids kultur, kyrka och strömningar och så förklara, att det enda som kan ge kristendomen dess surdegskraft tillbaka, är »budets pånyttfödelse». Det lagiska, halvt gammaltestamentliga draget i denna kyrkokritik är allom uppenbart och för förf. själv medvetet: »Varje verklig väckelse började kring Johannes Döparen.»

Stilistiskt sett hör John Nilsson till våra yppersta kyrkliga skribenter. Ibland faller han dock för frestelsen att dra till med alltför mustiga överdrifter eller hopa alltför klatschiga uttryck. »Myllan har vår Herre gjort, men asfalten är långt från Guds rike. Allt som växer på rot, växer under Guds ögon, men stenöknens hemlöshet liknar den förlorade sonens främmande land», uttalar han på tal om hembygdsrörelsen — den enda av »nutidens unga rörelser», som han har något till övers för, sedan nykterhetsrörelsen »ersatt tron med blodprovet». Men även den läsare, som retar sig en smula på ett och annat, får i denna bok något av det viktigaste man kan önska av dylik litteratur: impulser att tänka.

Sådana impulser synas däremot mindre önskvärda inom den tredje »vägen», den ritualistiskt och sakramentalt färgade *högkyrklighet*, som har sin ledare i d:r Gunnar Rosendal i Osby. Med sin bok »Kyrklig förnyelse» kastade han för två år sedan ut en brandfackla bland prästerna, av vilka en del, trötta på slentrian och relativism i kyrkan, följde honom som en profet för bekännelsetro, liturgisk, hierarkisk och sakramental förnyelse, under det att det stora flertalet av olika skäl ställde sig strängt avvisande. Den debatt i skrifter och tidskrifter, som blivit en följd av Rosendals synnerligen häftiga angrepp på det bestående kyrkolivet och hans positiva reformförslag, torde ha varit till stor nytta för kyrkan genom att tvinga präster och lekmän att besinna sig på de bibliska och lutherska grundvalarna för sin åskådning.

Från ett eget förlag, Pro Ecclesia, har denna rörelse under det här behandlade bokåret utsänt talrika strids-, upplysnings- och uppbyggelseskrifter. Den mest betydande är En svensk Kyrko-Postilla med predikningar över alla kyrkoårets sön- och helgdagar och därtill de i vår kyrka avskaffade apostladagarna. Då jag samtidigt behandlar denna postilla och den högkyrkliga förkunnelsen överhuvud i en artikel under strecket i Svenska Dagbladet, måste jag här inskränka mig till att hänvisa till den. Riktningens liturgiska program framträder, jämte mycken nyttig historisk kunskap om vår mässa, i *Harald Anderssons Om gudstjänstliga bruk och ceremonier*, en intressant och läsvärd bok, medan *Artur H. Anderberg* torrt och partiskt i sin *Ur svenska kyrkans bekännelseskrifter och lagar* drar fram sådana lösryckta citat, som tyckas honom stödja riktningens idéer. En slags kyrklig kalender, *Kyrkans år 1937*, vänder sig i propagandasyfte huvudsak-

ligen till lekmännen. Innehållet är mycket blandat. Rosendal själv skriver som alltid fyndigt, rappt och utmanande, andra snällt och oförargligt, några värdefullt utredande. Med förvåning hör man skomakaren Nilsson i Osby i strid mot all aktningssvärd exegetik förklara, att Matteus' och Lukas' äro våra äldsta evangelier.

Vida mindre aktualitetsintresse i den kyrkliga och religiösa tankevärlden (i dagspress och allmän opinion är det väl annorlunda på grund av Glimåkra- och Skepparslövsepisoderna) har den riktning, vars stora namn var den nyligen bortgångne prof. Em. Linderholm och som har sitt hem i Sveriges religiösa reformförbund. Det så vitt jag vet enda bidraget till årets bokflod från detta håll är ett i flera avseenden obetydligt häfte av d:r *Gustaf Brandt* med titeln *Kristen religion och kyrka i nutiden*. Utan nämnvärd originalitet i utformningen upprepas här de gamla önskemålen, grundade på sekelskiftets uppfattning av kristendomens väsen. Brandt vill tillbaka till »en renad, förenklad, kristen tro, Jesu religion i anda och sanning». Därför bort med många bibeltexters »verklighetsfrämmande», ur den personliga sanningens synpunkt obrukbara beståndsdelar», bort med böner till Kristus, ty »varje Jesustillbedjan strider mot Jesu evangelium», bort med »de sakramentala ordalagen vid nattvardsdistributionen» och mycket annat, som strider mot de »omistliga kraftkällorna: bibel, samvete och förnuft».

Det vilar något av rörande tragik över denna reformkristendom. Den tror sig vara före sin tid och är i stället både teologiskt och kyrkligt efter. Man kan mycket väl om den använda de ord, som Brandt brukar om kyrkan i gemen: »Den som något följt den träget arbetande teologiska vetenskapen, förvånar sig bara över en sak, nämligen att så föga av dess icke sällan revolutionerande insatser komma till uttryck i kristendomsuppfattningen.» Att riktningen är en eftertrupp hindrar emellertid inte, att den kan och bör få fylla en sådans nyttiga uppgift: att sörja för dem, som av en eller annan anledning blivit efter, när armén tågar vidare. Det kan ha sin betydelse, att vår kyrka har kamrar med olika andlig temperatur.

Förnyelse, icke bara av kyrko- och arbetsformer, utan framför allt av den enskildes livsföring och tro, kräves slutligen också av *oxfordgrupprörelsen*.¹ Av all religiös litteratur torde ingen ha blivit så känd och läst i vida kretsar, som den som berör dess tankar. De bästa och översiktligaste böckerna kommo väl för några år sedan, men det duggar alltjämt ganska rikligt. Då vi här ha att göra med en högst internationell företeelse, lämpar det sig att även beakta några översättningar. Den kände engelske journalisten *Beverley Nichols* kom efter en synnerligen kristendomsfientlig ungdom fram »på slingriga vägar» till en positiv kristen tro och fann därefter sitt andliga hem i oxfordrörelsen. I sin fascinerande bok *Dåren* säger i sitt hjärta berättar han — mindre detaljerat och självupptaget än ofta i dessa böcker — om sin andliga utveckling och sin ställning till

¹ Jfr härtill Bror Olsson i Sv. Tidskr. 1937 häfte 6.

rörelsen. Detta kapitel står mitt i boken. Men därförinnan går en skildring av ovanligt slag: den icke-troende gentlemannaläsaren inbjödes till en upptäcktsfärd för att söka tron. Och i denna kåserande form behandlas så alla upptänkliga hinder för en kristen övertygelse: naturlagarna, det onda, evangeliernas karaktär och diverse exegetiska problem, tron på Kristus och allt vad därmed sammanhänger o. s. v. Nichols är en smula pratig, och många frågor bli nog alltför anglosaxiskt lättvindigt lösta, men det är förunderligt så många sunda synpunkter på dessa svåra livsfrågor han kan få in trots sin lätta, ibland nästan vanvördiga ton. Och dessutom lurar han i sin läsare en god del historisk och biblisk kunskap mellan kvickheterna. Huvudsynpunkten är, att tron måste vara praktiskt duglig. »Om Johannes' evangelium betyder mindre för er i en cocktailbar än i Westminster Abbey, så är det något fel.» Därför måste kristendomen också ha något att säga i tidens stora frågor, enkannerligen samhällsfrågorna. I bokens andra del behandlar förf. »Kristus och sexualiteten», »Kristus och kriget», »Kristus och pengarna». I utredningen av den första frågan är han nog något orättvis mot Paulus men säger annars goda och friska ting. I krigsfrågan är han radikal pacifist men förnekar, att en sådan åskådning kan byggas på annat än kristen grund. Både här och i det ekonomiska kapitlet, där han resolut diskuterar överproduktion, arbetslöshet och världsskuldsättning, förefaller han mycket kunnig och hans argument befriande litet slitna. Som helhet skall denna bok kanske förefalla någon väl naiv, men den är framför allt underhållande och tankeväckande, originell och ofta gripande.

Av svenska oxfordböcker intar *Sven Stolpes* *Kopparsmeden Alexander* av flera skäl en särställning. Förf:s namn hör till de mera omstridda i vår publistik, och hans bok har blivit mycket olika bedömd. Själv skriver han: »Om denna lilla skrift överhuvud skall ha något värde, så skall den ha det genom sin uppriktighet.» Och alla tecken synas mig tyda på att boken i detta hänseende liksom i många andra verkligen har värde. Visst låter Stolpe här som alltid pennan och humöret flyga iväg en bit över det faktiskas gränser. Han ger sig t. ex. i den biografiska delen sken av att ha levat som en enstöring i en ödemark, när han dock var omgiven av familj och goda kommunikationsmedel. Sättet att andraga bibelbevis, karakteristiken av svensk mentalitet m. m. torde också kunna diskuteras. Men jag kommer inte ifrån, att boken är ärlig och uppbygglig: den visar oss en kämpande och plågad man, som tröttnat på sig själv och sitt cyniska människoförakt och så förvandlats till en ny ödmjuk och glad människa. Och den visar oss inte bara rörelsens idéer och metoder och några av dess resultat utan också något av all äkta kristendoms innersta kärna.

Ett verkligt fint litet häfte av *Garth Lean* och *Morris Martin*, två unga engelska oxfordmän, har översatts med titeln *Nya ledare*. Här talas inte om hur rörelsen vinner anhängare eller vad den kräver av dem, överhuvud mycket litet om Oxford, utan om konsekvenserna

på samhällslivets område av enskildas förvandling. Det är i sanning fabelaktiga ting vi få höra om lösning av arbetskonflikter, ekonomiska kriser och sociala problem. Men fablerna äro sanning. Och nu vänta författarna på samma krafters insats för freden.

Därmed har jag genomgått representanterna för de mera speciella vägarna till kyrklig och andlig förnyelse. Men vi ha också många skribenter, som utan att tillhöra bestämda fraktioner tagit till orda i kyrkliga frågor.

I den här flera gånger nämnda gleerupska serien har *Yngve Brilioth*, som i höstas öppnade raden med en av strålande kristen optimism buren skrift om Kulturutveckling och kristendom, nu utgivit ett nytt häfte med den aktuella titeln *Kampen om kyrkan*. Det innehåller två radioföredrag samt uppsatsen »Stat och kyrka», som stod att läsa i nr 2 av denna tidskrift. Om »Tiden och kyrkan» skriver han som en som verkligen känner dem båda. Kritiken av kyrkokritiken är hovsam men nedgörande, och ändå drar sig förf. inte för att inskräpa, att kyrkan »har att lyssna till tidens röster, ärligt och allvarligt, och med bästa vilja att förstå dem». Ty kyrkan har att frambära ett budskap, som icke får förändras efter tidens smak, men »hon måste sträva att tala ett språk, som är tillgängligt för hennes samtid». I denna skrift har en av vår kyrkas förnämsta ledare givit oss en vägledande programförklaring och en för kyrkans möjligheter och glädjeämnen vaken tidsanalys, som bjärt sticker av mot mycket av det dystra, som oftast säges både om tiden och kyrkan.

Maningen att tala tidens språk tycks emellertid inte Brilioths vice pastor i Lund, *Arthur Adell*, vilja taga ad notam. Hans uppsats »Kanaans tungomål» eller tidningssvenska i nutida predikan? är ett exempel på vad oklar form och tvivelaktigt innehåll tillsammans kunna åstadkomma. »Kanaans tungomål» måste väl på svenska betyda de frommas för utomstående obegripliga särspråk, men Adell menar helt enkelt vår bibelöversättnings språk och stil, vilket är onödigt förvirrande. När han nu pläderar för detta tungomåls plats i predikan på tidningssvenskans bekostnad, kan det anmärkas, dels att vår översättning just klandrats för att vara tidningssvenska, dels att vad vi nu behöva ingalunda är mer högrärande språk på våra predikstolar utan en förkunnelse, som klädd i värdig men enkel dräkt gör bibelns språk och tankevärld tillgängliga för samtiden. Men det kan sannerligen inte ske, om vare sig fraseologi eller ordförråd hämtas från vår eller någon annan existerande bibelöversättning.

En viss sida av predikans innehåll, nämligen det sociala inslaget, behandlas i en till prästmötet i Stockholm nu i sept. författad avhandling av *Tord Ström*, betitlad *Det timliga i evighetens ljus*. Efter en kort historik, som visar att det i kristenhetens klassiska tider alltid predikats också om trons betydelse för det timliga, undersöker förf. de predikningar, som utgivits i vårt land efter 1920, och konstaterar en påfallande brist på social vägledning. Han söker

orsakerna till detta svåra missförhållande och motiverar därpå med utförlig bevisning sin åsikt, att de samhälleliga och timliga frågorna höra med till en fulltonig predikan. Slutligen ges, bl. a. genom hänvisning till vissa predikanter, främst biskop Viktor Rundgren, några konkreta svar på den svåra frågan, hur det sociala inslaget bör vara beskaffat för att förkunnelsen ej skall bli socialt föredrag utan Guds ords predikan.

En prästmötesavhandling skall också den sällsamma publikation föreställa, som *Samuel Gabrielsson* kallat *Svenska psalmbokens förnyelse*, Några rättframma tankar och oförgripliga bidrag. På sidan 22 kallar den sig själv en »prästmötesavhandling i overall», men man skulle nästan vara frestad säga »i narrkåpa». Icke nog med att språk och stil äro avsiktligt vanvördiga med uttryck sådana som »gått sta och strukit», »fråga om'tet» och »dom» som pronomen. Förf. tar sig också en ton mot Kyrkomöte, biskopar, Sv. akademien och mera förstuckat mot Kungl. Maj:t, som måste betecknas som förvånande av en kyrkoherde och preses vid ett allmänt prästmöte. Det är ett sätt att visa sig »hurtfrisk» och göra reklam för sin person, som vi betacka oss för.

Boken går ut på att klandra vår blivande psalmbok för att den förbisett vissa ämnen, t. ex. tankarna om kyrkan, Marie Bebedelsedag (det kristna kvinnoidealet), och i mycket kan man här ge förf. rätt. Det är faktiskt mycket sorgligt, att hans synpunkter, särskilt i fråga om ungdomspsalmer, delvis också beträffande kyrkopsalmer och tanken på idrott och hälsa, kommit för sent för att bli beaktade. Men när förf. kräver psalmer för nakenkultur och själv presenterar sådana, blir det litet för starkt. Påståendet, att vi sakna tanken på kroppslivet i vår nya psalmbok, är för övrigt icke riktigt. Han glömmmer Hildebrands:

Gör våra ringa kroppar
Gud, till ditt tempelhus!

Hälften av boken utgöres av en samling psalmer, de flesta av förf. själv. Somliga äro riktigt vackra, andra verka mycket skrivna på beställning, vilket också framgår av att förf. i år satt sig ned i allra största hast och skrivit fyra bebedelsepsalmer.

Till sist blott några representanter för den mera bemärkta översättningslitteraturen. *François Mauriacs* *Jesu liv* utkommer i dagarna på svenska. Det är en typiskt katolsk bok, något erinrande om Papi-nis Kristi historia, men mindre utbroderad. Och medan denne skriver för att visa, att Jesus skulle bli mycket älskad, bara människorna kände honom, genomdallras Mauriacs bild av hans egna ord: »Det är okunnigheten som i våra dagar avhåller så många från att avsky Kristus. Om de kände honom, skulle de icke tåla honom.» Mer än någon annan litterär jesusskildrare har Mauriac förmått att samtidigt skriva i djupaste beundran och kärlek och ändå få fram stöten i Jesusgestalten. Med undantag för de underliga speku-

tionerna om Judas roll i Jesu liv — ett gammalt drag i den populära jesusbioGRAFINS historia — är Mauriaes bild av Jesus gripande och trovärdig, och boken är väl värd att läsas av den som blivit så van vid evangeliernas berättelser, att han behöver få dem återberättade på ett nytt och friskt sätt.¹

En jesusbok är på sitt sätt också den oerhört uppreklamerade *H. V. Morton: I Mästarens fotspår*, »hela världens best seller 1935». En känd reseskildare har efter ganska grundliga studier i bibel- och palestinalitteratur rest i det Heliga landet och ger oss nu sina intryck av det nutida och det genom detta skimrande bibliska Palestina. Han har en god berättartalang och en from gripenhet inför heliga minnen och gestalter. Den åskådningsundervisning, som förf. ofta presterar för att klargöra bibliska motiv och uttryck, torde emellertid förfela sin verkan på en smula kritiskt inställda läsare. Det är också gott om misstag och besynnerligheter, framför allt när det gäller de exegetiska och historiska frågorna, som förf. oförfärat ger sig i kast med. Men boken är lättläst och skriven med en viss naiv konstnärighet.

Omdömena om boken ha varit underligt växlande. I början läto de flesta recensenter förleda sig av förlagsreklamen till ovationsartade lovord. Dessa lät man även komma översättningen till del, som professorer och präster tävlade om att kalla glänsande. Förhållandet är i själva verket ganska betecknande för en viss typ av svensk kristen bokbedömning. I detta fall är emellertid översättningen direkt misslyckad, full av svåra försyndelser både mot svenska språket och mot de otaliga fakta det här är fråga om. Senast har prof. Lindblom i Sv. Teol. Kv.-skrift sammanställt en hel sida häpnadsväckande fel, och ändå får han långt ifrån med allt. Men man får kanske säga med studenttidningen *Ergos* kvicke prästerlige recensent, som först uppräknar en rad fatala vändningar och så tillfogar: »Men man glömmer snart kritiken och tänker, att vad man än må säga om översättningen, så ger den i varje fall en kongenial tolkning av det naiva hos Morton.»

En annan kristen troshjälte av stora mått är *Albert Schweitzer*. Hans självbiografi, *Ur mitt liv och tänkande*, kom på svenska i höstas. Hans säregna livslopp med de tre doktorsavhandlingarna, orgellidelsen och missionsläkaregårningen i Franska Kongo har redan nästan fått sagoskimmer över sig. Vi få här följa både detta och hans sällsynt enhetliga tankesystem. Den geniale, men om sin genialitet kanske något väl medvetne författaren bjuder oss fascinerande läsning.

Av okänd anledning har det också ansetts lämpligt att till svenska överflytta en rent tysk-hednisk bok, *Gustaf Frenssens Den nordiska tron*. Som 73-årig genomgick den forne lutherske prästen en omvändelse till hedendomen, som vi nu få följa, vartill förf. fogar en liten nyhednisk katekes. Den domineras av panteistisk grundsyn

¹ Detsamma gäller i viss mån om *Vilh. Grønbech: Jesus Människosonen*, som behandlades i översikten över den teologiska litteraturen i häfte 2 i år.

och föreställningen om människans naturliga godhet men nämner inte mycket om blod, ras och gamla gudar. Kristendomen är oförenlig med tyskt väsen, dock med undantag för Jesus själv, som i sina liknelser varken var jude eller kristen utan »väl också en hedning, en from hedning».

Så sluter sig också denna bok till dem, som önska en förnyelse av det andliga livet och av de bestående samfunden. I all sin mångskiftande rikedom företer årets religiösa litteratur på ett sätt en ganska enhetlig syftning genom det intresse för förnyelse och samfundsansvar, som vi funnit däri. Detta är också ett verkligt löftesrikt tecken för dem som hoppas på de kristnas enhet. Ty liksom det folk bäst gör sin insats i det internationella samarbetet, som förvaltar och besinnar sig på sitt eget andliga arv, så är också en kyrkas eller rörelses betydelse för ekumeniken ofta beroende av dess egen samfundskärlek och förnyelsekraft. De ekumeniska mötena i sommar ha också just på denna grund fått en starkare ställning än man vågat tro. Där ha nämligen mötts icke religiösa individualister utan representanter för kyrkor med samfundssinne men också med ödmjuk förnyelsevilja. Att den svenska kristenheten hör med till dessa, visar dess aktuella litteratur.

Ake V. Ström.

SVENSK STILHISTORIA

Nils Svanberg: Svensk stilistik. En handbok för stilhistoriska studier. C. E. Fritzes bokförlag.

Stilistik och stilstudier ge ett utmärkt exempel på alltings relativitet. Om man studerar våra äldre författare, finner man snart att det är nödvändigt bedöma dem uteslutande efter deras egen tids språk, stil och allmänna estetiska fordringar. Redan Thorild inskräpte ju kravet att bedöma varje sak efter sin art, och detta är något, som man ständigt måste ha i åtanke: under olika tider klinga orden olika, skilda epoker ha skilda stilnormer. Andra ord voro gängse för några hundra år sedan, bilderna tillhörde en annan ämnessfär, hyperbolerna voro kraftigare, meningarnas längd var i allmänhet större, man hade inte samma krav som nu på stilens koncentration, och ironien låg på ett annat psykologiskt plan, var grövre. Ja, det finns rader av exempel. Den tunga klassiska lärdomen under vissa epoker gjorde det väldiga allegoriska och mytologiska maskineriet i det närmaste naturligt, och de dialektala orden utgjorde en på ett annat sätt än nu integrerande del i språket under en tid, då ännu intet fast riksspråk hade hunnit utbildas — vilket inträffade först ganska sent. Det duger inte att enligt det gamla kända exemplet döma apan efter våra egna estetiska normer, därför att hon liknar oss, när hon i själva verket inte torde vara fulare än de flesta andra djur.

Men varje tid har sin stilistiska karaktär, ord och uttryckssätt

växla som moderna, och det gäller att tränga in i och förstå andra tider och smakuppfattningar än vår egen. Även de mest ytterliga bland dessa — som de romantiska, de naturalistiska eller de modernistiska — kan ett intimare studium föra oss in i och göra välbekanta, ja, invanda, för vårt sinne. De götiska, arkaistiska orden i Karlfeldts Fäderna ha nu blivit allmänt högpöetiska, en ny och dyrbar del av vår lyriska ordsfatt. Men det välbekanta kan också bli för vanligt och t. o. m. utslitet. Bilderna blekna med tiden, stileffekterna bli manér, eftersägare och epigoner kunna icke med banbrytarens frimodighet sätta in de gamla lyriska orden i ett friskt klingande sammanhang, och en hel epoks allmänt pöetiska högstämmdhet kan förfalla till schablon. Barockdiktningens pompösa och stortaliga ord fick hos Wallenberg karaktär av okonstlad vardagston. Romantiken i Sverige mötte en liknande utveckling. Dess obestämt klassiska högstämmdhet blev till slut en opöetisk, opersonlig efterklang. Ett bra exempel på en bleknad bild finner man i Frithiofs saga, när Ingeborg som Kung Rings drottning bjuder Frithiof dryckeshornet. Hon gör det blyg, nervös och med nedslagna ögon. Tegnér kommer att tänka på liljor med aftonrodnadens purpur; härom säger Werin: »det är en bild i den högromantiska stil som nu har förlorat en god del av sin verkan». — Men de stora diktarna äga den lyckliga förmågan att kunna nyskapa, att kunna föra sitt kanske till att börja med alltför bildrika språk närmare jorden fast ändå utan att förlora i klarhet, skönhet och plastisk säkerhet. Sälunda förnyade Tegnér och nyromantikerna 1700-talets barocka och schablonmässiga allegori, och Almqvist experimenterade sig från en exklusivt romantisk och blomstrande stil fram till ett sobert och realistiskt språk. Rydberg införde i sina senare dikter bland de högstämmda och romantiska orden moderna lånord av kallt vetenskapligt slag med ironisk biklang och gav därigenom sitt språk en ny, djärv pregnans och energi. 90-talsförfattarnas inmutningar av nya stilistiska domäner gävo en uppputsning även åt de klassiskt höga orden, som nu fingo en ny blomstring. Selma Lagerlöf lämnade sitt romantiska Gösta-Berling-patos och orienterade sig via den kärva isländska sagostilen fram till sina senare böckers enkla, intima och familjära berättarsätt. Genom sin anslutning till de gamla sagorna snuddade hon vid ett av de medel, som hjälpte 90-talisterna fram till stilistisk förnyelse: pastichen. Det var i den som de övade sig först för att sedan söka sig fram till en mera personlig stil; här är kanske Karlfeldt det mest typiska exemplet. För lyriken fick Fröding en i stilavseende nyskapande betydelse genom att bredvid pastichen använda sig av ett annat medel att uppnå välljudande och eleganta effekter: den kåserande, journalistiska snabbstilen.

En annan sak förtjänar att observeras i samband med de olika epokernas stilkarakterer. Mången vill gärna inbilla sig, att fraser, termer och enstaka ord, som i våra dagar ha en mera vardaglig och nutidsrealistisk karaktär, icke förekommo under en tid, vars språkbruk var högtidligare och ålderdomligare än vår egen. Att fallet ofta varit det motsatta, kan lämpligast illustreras med några exempel.

De korta, talspråkliga infinitiverna *ha* och *ska* användes redan för ett par hundra år sedan, och imperfekterna *ropa'*, *hoppa'* o. s. v. äro lika gamla.

Docenten Nils Svanbergs arbete är det första i Sverige som behandlar den svenska stilen i hela sitt historiska sammanhang. Det har sålunda ingenting med normativ stilistik att göra, vilket han också förutskickar i förordet: »Vad som åsyftas är: exempel på stilkarakteristik.» Han påpekar också omöjligheten av att i så kort sammanfattning — boken har c:a 150 sidor — framlägga något fullständigt vare sig ur historisk eller systematisk synpunkt. Det har också blivit en mycket koncentrerad framställning av de olika ordens, ordklassernas och de stilistiska figurernas historia i den svenska litteraturen. Författarens prestation är erkännansvärd *trots* sin koncentration och *med särskild hänsyn till* den svenska stilistiska forskningens ungdom — den är ju ännu knappast mer än ett trettiotal år gammal. Det är sina egna och andras forskningar som Nils Svanberg här har dragit samman till ett första helt — ett av de mera betydande verken i ämnet är ju hans egen bok om Heidenstam, Fröding och nittiotalets stil. Må vara, att de svenska arbetena i stilforskning icke äro talrika, de representera dock olika epoker och litterära smakriktningar. Men i *deras* inskränkta sfärer ligger begränsningen även hos Svanbergs arbete. Härav förklaras väl även proportionen mellan citaten från de olika författarna — det är givet, att Svanbergs egna undersökningar ej kunnat räcka till för att fylla de existerande luckorna. En litterärt så framstående författare som Stagnelius, vilken ej varit föremål för mera ingående stilistiska studier, citeras endast på ett par ställen. Bo Bergman är däremot ett namn, som oväntat nog dyker upp på ett tjugotal ställen, lika ofta som eller oftare än stilistiskt så betydelsefulla författare som Strindberg, Heidenstam, Selma Lagerlöf, Runeberg, Tegnér, Hallström och »den i allt raffinerade» Almqvist, som ju »ägnade stilen ett så medvetet och mångfrestande intresse». Det är bara Karlfeldt och Fröding som förekomma i avgjort större frekvens än denne tidige 1900-talsförfattare, vilkens kanske icke mindre betydande vapenbroder Hjalmar Söderberg endast citeras på ett ställe. Att alla 90-talisterna förekomma så ofta har sin förklaring i deras vägrödjande betydelse för den nu skrivande diktargenerationen och för alla deras läsare; dessutom har Svanberg själv undersökt deras stil i sin bok om Heidenstam och Fröding; och vidare utkom under förra året en undersökning av Lennart Moberg: *Ålderdomliga ord och uttryck i Heidenstams Folkungaträdet*. Att sedan Almqvist citeras och nämnes så ofta, är inte bara berättigat av hans djärva och nyskapande stil utan förklaras också delvis av att tre uppsatser i festskriften till Bengt Hesselman (Svensk stil, 21 dec. 1935) beröra hans stil. Kellgrens stora frekvens går tillbaka på Margit Abenius' *Stilstudier i Kellgrens prosa* (1931) och på Belfrages uppsatser, och Dalin är tidigare behandlad av Ruth Wikander — han nämnes också ofta. Av de nu levande författarna och deras generation behandlas vidare Siwertz, Österling, Hjalmar

Bergman (en enda gång, efter en uppsats i festskriften till Hesselman), Hemmer, Asplund, Mascoll Silverstolpe, Lindorm, Sjöberg (åtskilliga gånger; tidigare omskriven i festskriften), Malm, Frans G. Bengtsson, Sigfrid Lindström och Gabriel Jönsson. Det är ju en ganska stor men icke helt representativ samling; man saknar där bl. a. de realistiska romanförfattarna samt finländarna. Bland de senare nämnes — förutom Runeberg och Topelius — endast Jarl Hemmer. De viktigaste bland de övriga voro väl Mörne, Södergran och Diktonius. I synnerhet Södergrans språk är ju intressant ur alla synpunkter: ordval och ordföljd, metaforer och meningsbyggnad, upprepningar och kombinationer.

Endast några andra viktigare saker, som äro värda undersökning, vill jag anföra i detta sammanhang. Hjalmar Bergmans språk företar en rad stildrag, som kunde löna mödan att undersöka. I anslutning till Svanbergs fängslade kapitel om Musikaliska stildrag kunde man påpeka, att även hos Hjalmar Bergman förekommer satsrytm, inte bara i satserna och konstruktionerna som helhet — med parallelism och led, som väga mot varandra — utan också en lyrisk rytm i de enskilda satserna, som t. ex. i flera av skådespelen kunna skanderas. Hos denne författare finnes vidare det kanske djärvaste och mest bländande bildspråket i vår litteratur efter Tegnér, och där uppträder en rad andra stilistiska fenomen: rim (i prosa!), fristående satsförkortningar, lakonismer, arkaismer. Överhuvud är en stor del av hans produktion pastiche. — Musikaliska stildrag skulle säkert också kunna påvisas hos Dan Andersson och Harry Martinsson. — Det finns en annan och framstående diktare av den yngre generationen som Svanberg också fullständigt förbigått: Pär Lagerkvist. Och ändå är Lagerkvist den författare, som fortsatt och drivit till sin spets Strindbergs försök att närma berättarstilen till talspråket. Hans språk är ett av de mest originella bland de samtida författarnas, och hans stillsamma, intima ton tolkar tanke och talspråk på ett sätt som erinrar om scenernas växling på den vita duken. Också Lagerkvists språk vore mycket tacksamt att göra en undersökning av. Hans stileffekter ha i många avseenden betytt revolution. Främst är att nämna hans korta, avhuggna satser, som ibland kunna verka rent av stympade: »Det måste ju vara något annat... allting någonting helt annat. Men om ej som här, ingenting som här?...» (Kämpande ande). En vanlig konstruktion är verbalsats utan subjekt, inledd av t. ex. en förklarande konjunktion: »ty hann inte fram» (Vid lägereld).

Men dessa reflexioner äro inte avsedda att i första hand vara kritik. Nils Svanberg har själv icke gjort anspråk på fullständighet. Kommentarererna vilja främst ge en antydning om hur mycket som ännu återstår att utforska och undersöka på den svenska stilistikens område och hur mycket som måste göras, innan en stilhistoria med krav på fullständighet kommer att kunna skrivas. Till dess är Svanbergs arbete en utmärkt handbok och hjälpreda.

Jöran Mjöberg.